

УДК 378.225

Ю. Б. Назарук*Бердянський державний педагогічний університет (Україна)*

МЕДІАОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті визначено проблеми сучасного інформаційного медійного простору та важливість медіаосвіти для дітей дошкільного віку, обґрунтовано необхідність її впровадження в навчально-виховний процес дошкільних навчальних закладів.

Media education as an important factor in the formation of the personality in modern educational space

In the article the problems of the modern information media space and the importance of media education for preschool children, the necessity of its introduction in the educational process of preschool educational institutions.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким збільшенням потоків інформації, удосконаленням інформаційних технологій і комп'ютерної техніки. Особливо складно адаптуватися в сучасному світі дітям із їх ще не усталеною вразливою психікою. Ускладнення соціально-економічних та культурних потреб суспільства змінює роль та співвідношення різних інститутів виховання в системі соціалізації молодого покоління. Так, якщо раніше дошкільний навчальний заклад був одним із основних джерел отримання дитиною інформації про світ, людину, суспільство, природу, то сьогодні засоби масової інформації (ЗМІ) часто перетворюються на провідний чинник її соціалізації, стихійного соціального навчання.

Взаємодія з медіа стає для дітей соціальним повсякденням. Так, з альтернативних джерел пізнання світу – через аудіовізуальні образи, екранні медіа (телебачення, інтернет), вони отримують необхідну інформацію, зразки і моделі поведінки в соціумі, приклади належних, соціально прийнятних переживань, можливість уникати тиску буденності й переживати яскраві – «позитивні» (радість, естетичне задоволення) і «негативні» (сум, тривогу, страх, відчуття ризику) емоції та почуття, альтернативні приклади відпочинку і дозвілля. Ці можливості медіасередовища відповідають і узгоджуються з природними віковими потребами дошкільників, і тому міцно утримують їх у сфері свого впливу.

Діти є найактивнішими споживачами медіа, які наче губка, поглинають будь-яку медіаінформацію зі ЗМІ. За рекомендаціями лікарів дітям дошкільного віку без шкоди для здоров'я можна дивитись телевізор (або сидіти перед монітором комп'ютера) не більше 30 хвилин на день. При цьому, за даними Націо-

нальної спілки сімейних асоціацій (UNAF – Union National des Associations Familiales), діти віком від 2 до 12 років щорічно проводять 152 години якісного часу з батьками, 840 годин – з вихователями, а контактуючи з різними екранними медіа, – 1400 годин [1; 4]. За підрахунками ЮНЕСКО, діти проводять перед екраном телевізора в середньому 3 години на день, що приблизно на 50 % більше, ніж період часу, який витрачається на будь-який інший вид діяльності. Тим часом статистика телевізійних програм, що виходять в ефір, свідчить, що спеціальні дитячі програми займають усього лише 2 % загального ефірного часу, у порівнянні: п'ять років назад їх було 15 %. Для дитячої аудиторії на телевізійних каналах транслюються хіба що мультфільми та декілька дитячих тематичних передач, а в основному діти дивляться ті ж програми, що й дорослі. До цього додається вседозволеність інформаційного ринку, засилля низькопробної медіапродукції, низькоморальних ідеологем та цінностей, що спричинює зниження в суспільстві імунітету до соціально шкідливих інформаційних впливів [3]. Тож якість медіаконтенту, безумовно, бажає бути кращою. Це аксіома, але є й чітке розуміння того, що за об'єктивних обставин медійне середовище, принаймні сьогодні, змінити не можливо. Проте можливо змінити споживача цього середовища, підготувати його до грамотного, ефективного споживання медіапродукції, до безпечного перебування у медіапросторі. Зробити це можливо за допомогою медіаосвіти, яка сьогодні повинна стати одним із важливих сучасних напрямів виховання підростаючого покоління, основою для формування культури особистості в інформаційному суспільстві та засобом захисту людини, перш за все дитини, від впливу негативного медіаконтенту. З цією метою необхідно запровадити курс медіаосвіти у дошкільних навчальних закладах, який забезпечить розвиток у вихованців медіаграмотності і медіакультури.

Необхідність впровадження медіаосвіти у національні навчальні плани всіх держав, в систему додаткової, неформальної освіти та навчання протягом усього життя людини зазначається у матеріалах конференції ЮНЕСКО Education for the Media and the Digital Age (Відень, 1999). Важливість медіаосвіти неодноразово підкреслювалась у резолюціях та рекомендаціях Ради Європи (2002, 2008) та Європейського парламенту (2008).

Вивченню різних аспектів медіаосвіти приділяли увагу закордонні та вітчизняні науковці. Моделі та методи медіаосвіти, як і мас-медіа в цілому, досліджували Л. Мастерман, С. Пензін, О. Спічкін, Ю. Усов, О. Шариков та інші. Світовий досвід медіаосвіти вивчали А. Дилижан, О. Нечай, О. Самарцев, Є. Черкашин. У працях О. Баранова, О. Бондаренко, Н. Габор, Л. Зазнобіної, Ю. Казакова розкриті психолого-педагогічні аспекти медіаосвіти.

Незважаючи на різноаспектність досліджуваної проблеми, на сьогодні немає єдиної думки щодо самого визначення поняття «медіаосвіта» та її сутно-

сті. Так, відомий науковець О. Федоров визначає медіаосвіту як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різним формам самовираження за допомогою медіатехніки. Основними завданнями медіаосвіти він визначає: підготувати людину до життя в інформаційному суспільстві, сформувати у неї вміння користуватися інформацією в різних видах, володіти способами спілкування за допомогою інформаційних технологій і засобів. Сформована в результаті цього процесу медіаграмотність допомагає людині активно використовувати можливості інформаційного поля телебачення, радіо, відео, кінематографа, преси, інтернету тощо.

Медіаосвіту називають у світі освітою XXI століття. Саме зростання інтересу до медіаосвітніх проблем, суттєві зміни в інформаційному просторі стали передумовами створення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, розробленою Інститутом соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, схваленою постановою Президії НАПН України та підтриманою Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі (травень 2010 р.). Концепція сприятиме розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти заради забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у вихованців медіаобізнаності, медіаграмотності і медіакомпетентності відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей.

Згідно з Концепцією під медіаосвітою розуміється частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [2].

Уже розпочато проведення широкомасштабного поетапного всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти на всіх рівнях, окрім дошкільної ланки освіти. Але, на нашу думку, саме з дошкільного віку, дитину необхідно навчити протистояти агресивному медіасередовищу, обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів. У результаті, вихованці стають свідомими споживачами медіапродукції на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту і форми інформації, її повноцінного і критичного

тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа. Однак, при цьому необхідно знати міру, щоб не розвинути в дітей недовіру і підозрілість до всіх інформаційних засобів взагалі.

Численні дослідження (Д. Григорова, О. Допира, С. Семчук, І. Сонессон та інші) свідчать про те, що надмірне захоплення спілкуванням із засобами масової комунікації вкрай негативно позначається на зорі, психологічному та фізичному стані дітей. У зв'язку з цим значно актуалізується проблема необхідності розвитку медіаграмотності саме в дошкільному віці, що обумовлена декількома факторами. По-перше, дошкільний вік є надзвичайно важливим періодом для інтелектуального, фізичного і психоемоційного розвитку дитини. По-друге, сучасна дитина до моменту вступу до школи має, як правило, значний аудіовізуальний досвід: активно спілкується з телевізійною, комп'ютерною, відео-і звукозаписувальною технікою, володіє навичками поводження з мобільною телефонією тощо. По-третє, діти дошкільного віку, що зіштовхуються з постійно зростаючим потоком інформації, відчувають значні труднощі, коли їм необхідно проявити навички критичного оцінювання медіаінформації, висловити особистісну, суб'єктивну позицію, творчу індивідуальність.

На думку фахівців ЮНЕСКО, саме медіаосвіта дозволить вирішити ці проблеми, оскільки вона пов'язана з усіма видами медіа (друкованими, графічними, звуковими, екранними) та різними технологіями; вона дасть можливість зрозуміти, як масову комунікацію використовують у суспільстві, оволодіти навичками використання медіа при спілкуванні з іншими людьми, а також забезпечить знання того, як:

- аналізувати, критично осмислювати медіатексти;
- створювати медіаповідомлення;
- тлумачити медіатексти та цінності, які вони поширюють;
- відбирати відповідні медіа для задоволення власних потреб.

З одного боку, можна виділити технічні завдання медіаосвіти (елементарне вивчення технічних пристроїв та формування практичних умінь їх використання), а з іншої – змістовні завдання роботи безпосередньо з інформацією, що отримується за допомогою технічних засобів. Зміст інформації в інформаційних системах представлено по-різному, вона буває як позитивного, так і негативного характеру [5]. У зв'язку з цим, виникають проблеми етики, достовірності, надійності інформації, впливу на психіку і підсвідомість дітей. Вихователь має попередити дітей, що інформація, отримана зі ЗМІ, не завжди буває надійною, пояснити відмінності між достовірною інформацією та інформацією, яка надається в надії продати той або інший медіапродукт.

Сучасний педагог І. Андріянова розробила проект «Медиаобразование дошкольников как новый социальный приоритет», в якому відмічає що медіаграмотність передбачає уміння:

- розуміти сюжет медіатвору;
- розрізнати засоби виразності медіатекстів (відповідно віку дитини);
- аргументувати своє ставлення до вибору медіаінформації;
- давати оцінку медійній інформації;
- створювати медіатвори засобами медіатворчості та медіаосвітніх ігор, які є найбільш доступними засобами для проявів оцінних суджень дітей дошкільного віку в умовах інформаційного суспільства.

Таким чином, І. Андріянова зазначає, що дошкільна медіаосвіта може бути представлена як процес всебічного розвитку дитини дошкільного віку засобами медіатворчості та медіаосвітньої гри з метою формування у неї медіаграмотності.

Для забезпечення реалізації завдань медіаосвіти в дошкільних навчальних закладах можна використовувати завдання по включенню в процес заняття повідомлень зі ЗМІ. У ході роботи педагог разом із дітьми може проводити аналіз даних повідомлень, здійснювати пошук помилок, некоректної інформації, або інформації, що підтверджує розповідь вихователя або ж інформацію з навчальної літератури [4]. Також можлива підготовка дітьми власних повідомлень (у різній формі, у тому числі й мультимедійної), побудованих на медіаосвітніх принципах. Безпечно й раціональне використання технічних засобів навчання в роботі з дітьми дошкільного віку позитивно впливає на розвиток психічних процесів, загальний рівень обізнаності дітей, а також на досягнення психологічної ефективності навчання роботі з інформацією.

У результаті впровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес, діти мають оволодіти такими навичками: вміти знаходити інформацію в різних джерелах; систематизувати її за заданими ознаками; вміти сприймати і критично осмислювати медіаінформацію; вміти інтерпретувати інформацію, розуміти її суть, адресну спрямованість, мету інформування; уміти чітко формулювати те, що дізналися з мультимедійного інформаційного джерела; приймати особистісну позицію по відношенню до прихованого смислу, аргументувати власні висловлювання, знаходити помилки в отримуваній інформації та вносити пропозиції щодо їх виправлення; мати широкий комплекс мотивів щодо використання різних медіа; володіти елементарними навичками створення медіатекстів у різних видах діяльності (перцептивної, ігрової, художньої, дослідної та ін.) [1].

Між тим, нині фактично не існує цілісної концепції медіаосвіти дітей дошкільного віку, що позначається як на формуванні особистості дитини, так і на

її підготовці до життя в сучасних інформаційних умовах. І це незважаючи на те, що в сучасних дошкільних навчальних закладах спостерігається поступове запровадження медіаосвітньої практики.

Здійснюючи наукову розробку окремих аспектів питання медіаосвіти дітей дошкільного віку, ми провели опитування вихователів дошкільних навчальних закладів Запорізької, Дніпропетровської і Херсонської областей (понад 300 респондентів) та батьків дітей, що відвідують дитячі садки м. Бердянська (біля 200 респондентів). Його метою дослідження було з'ясування ставлення педагогів і батьків до запровадження медіаосвіти в освітньо-виховний процес ДНЗ. Анкетування виявило фактичну необізнаність педагогів у змісті, формах, методах та прийомах роботи з метою виховання у дошкільників культури споживання медіапродукції. Утруднюються вони й у доборі форм роботи з батьками з цього питання. Серед труднощів у роботі з означеної проблеми педагоги однією з причин зазначили певну інертність керівництва навчального закладу щодо необхідності запровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес, відсутність відповідного матеріально-технічного оснащення, однак насамперед відсутність цілеспрямованої і систематичної державної координації розробки теорії і методики медіаосвіти дошкільників, підготовки педагогів до медіаосвітньої діяльності в дошкільних навчальних закладах.

Аналіз відповідей батьків показав, що більшість (73 %) з них розуміє суть проблем пов'язаних з медіазалежністю та медіавпливами, але разом із тим, не знає (не вміє) як запобігти цьому для своєї дитини. Переважна кількість батьків (71 %) підтримали запровадження медіаосвіти в дошкільних закладах, а також висловили бажання взяти участь у цьому процесі. Незначний відсоток батьків (23 %), загалом підтримують необхідність цієї роботи, але вважають що цим має займатися ДНЗ, бо вони не компетентні. Серед респондентів 6 % поставилися до ідеї медіаосвіти байдуже.

Результати відповідей батьків показали, що найпоширенішим способом проведення вільного часу дітей вдома є перегляд різних мультфільмів, телепередач, ігри з гаджетами, комп'ютерні ігри, виконання творчих завдань у періодичних виданнях, заняття справами за інтересами тощо. У питанні улюбленого дитячого телеконтенту батьки зазначили, що 74 % дітей надають перевагу мультфільмам, серіалами та сітками захоплюються 9 % респондентів, пізнавальними телепередачами цікавляться всього 7 %. Серед респондентів 10 % зазначили, що їх діти не надають перевагу конкретному жанру телевізійної продукції. Значно меншою популярністю серед респондентів користуються такі види дозвілля, як спорт, майстрування, рукоділля, відпочинок на природі, походи в кіно. Більший інтерес становлять медійні уподобання для дітей. Показники демонструють у більшості випадків батьківську вседозволеність щодо те-

лезахопленості дітей і байдужість до телевитрат часу, що є одним із пояснень низької медіакультури нашої молоді.

Отже, медіа стали невід'ємною частиною життя дітей, починаючи з дошкільного віку. Вони вже не тільки дозволяють отримувати інформацію, а формують світогляд, смаки, погляди та переконання дітей. Стрімкий розвиток у сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа нагально потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними. Це можливо шляхом впровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес дошкільних навчальних закладів. Педагог має навчити дітей протистояти негативним впливам медіа, допомогти зорієнтуватися у великій кількості інформації, аналізувати її, критично ставитися до змісту будь-якого медіатексту, отриманого з Інтернету, телебачення чи друкованого видання, сформуванню вміння робити усвідомлений вибір при перегляді медіапродукції. На нашу думку, доцільно створювати певні освітні програми, на основі закордонного досвіду, що продемонструють як можна змінити ставлення до сприйняття та вибору інформації дітьми дошкільного віку. Сьогодні, в інтересах України підготувати своїх маленьких громадян до нових умов життя в інформаційному просторі, безпечної взаємодії із ним.

Список основних джерел

1. Андриянова, И. Проект «Медиаобразование дошкольников как новый социальный приоритет» / И. Андриянова // Образовательные проекты «Совенок» для дошкольников. – 2013. – № 3. – Режим доступа: <https://www.covenok.ru/kids/130169.htm>. – Дата доступа: 15.02.2015.
2. Баженова, Л. М. Медиаобразование школьника (1–4 классы) : пособие для учителя / Л. М. Баженова. – М. : Изд-во Российской академии образования, 2004. – С. 25–37.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс] / Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України. – Режим доступа: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm. – Дата доступа: 17.03.2015.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
5. Федоров, А. В. Медиаобразование и медиаграмотность в обществах знаний / А. В. Федоров // ЮНЕСКО между этапами Всемирного саммита по информационному обществу. – М. : Изд-во Ин-та развития информационного общества, 2005. – С. 329–339.